

Kosiński totiž – jak vzpomíná Bączkowski mladší – už své sympatie nijak neskrýval. Na co pokračovat v činnosti Zemské armády? Povstání? Před kým se bráníme a proč? Jsme prostě odkázaní na sovětskou nadvládu! Musíme se s tím smířit, ať chceme, nebo nechceme.

Jan Pamula si vzpomíná, jak se ho někdy na hodinách ptal na jeho názory. Ale co – otec byl spojen se Zemskou armádou, jen zázrakem unikl deportaci, matka byla silně věřící, s čímž se pochopitelně jako třináctiletý kluk nijak netajil, a to dělalo profesorovi starosti, varoval ho, že v Polsku, které vznikne, ho čekají jen potíže. Naštěstí je ještě velmi mladý, má čas změnit názory.

A

Věděl přece, co mu hrozilo, přesto – i když na služebnou a na maso měl – neplatil nájem, vytrhával plot, „sčuchl se s komouši“. Warchoł, pan domácí, navíc napojený na Zemskou armádu, mu už dávno mohl poděkovat a jednoduše byt vypovědět. Vynést mu věci, stejně jako všem nájemníkům, kteří neplatili!

Ale měl strach, protože i přes hrozbu trestu smrti obchodoval s prasaty – jezdil po vesnicích a vykupoval je od těch, kdo je chovali. Báł se, že to na něj Kosiński může nahlásit na „Zaklikowé“, s nímž – jak se šeptalo – se bratříčkoval, protože copak by se jinak beze strachu pohyboval po okolí? Stačilo by přece, aby do domu přišel modrý policista nebo četník a spatřil Jurka a Kosińskou!

Co víc, rychle navázal kontakty s rudými partyzány, a ne ledajakými, s těmi, jimž si mohl postěžovat. Jako byl Roman Jóźwiak, syn sousedů, velitel oddílu, chytrý, vzdělaný – absolvoval několik ročníků gymnázia –, který později padl v lese. Jako byl Roman Rybak, partyzán různých barev, nejprve bílý, pak rudý, kterého v roce 1945 zastřelily Národní ozbrojené síly. Přicházeli velice často, obvykle k večeru, asi na hodiny němčiny. Vždy s rudým tiskem, letáky, které si pak Warchoł půjčoval, když byl ještě s Kosińským zadob-

ře. Oplácel se mu za to tiskovinou „Wolność i Szczerbiec“ Zemské armády, kterou šířil.

Později už nebylo o čem mluvit – „sčuchl se“ přece s „komouši“, kteří měli v lese nejen přátele, ale i celé oddíly. Partyzáni se s nikým nemazlili, po nocích si vyřizovali úcty. Byly to doby, kdy lidský život neměl žádnou cenu – byly vypalovány celé vesnice, lidé byli zabíjeni za bílého dne. Vládl ten, kdo měl zbraň a mohl se beztrestně mstít svým nepřítelům, které bylo lepší nemít, sedět tiše jako myška. Ve dne přicházeli Němci, v noci partyzáni – nejprve bílí, potom rudí, po nich lupiči, kteří ukradli i tu nejposlednější košili.

Copak mohl Kosińského vyhodit? Tím spíš, že už jednou dostal od partyzánů za vyučenou a nechtěl to opakovat.

Dnes je těžké určit, kdy k tomu přesně došlo, každopádně jednou v noci ho probudil strašlivý hluk. Ozbrojená banda pařbami rozrazila dveře, vyvekla ho z domu, hnala k bažinám a zbila do bezvědomí. Škemral o slitování – mluvil o ženě, dětech, hospodářství. Mladí kluci, kteří ho vedli, však tvrdili, že oni o ničem nerozhodují – to je věc velitele! Prosil ho tedy o smilování, ale ten bez milosti nařídil streljať – byl to Rus. Vystřelili; naštěstí kulka Warchoła jen škrábla, letěla vedle, přesto padl na zem a předstíral, že je mrtvý. Chytl ho za ruce, táhli blátem k blízkému rybníku, kam ho – jak se mezi sebou domlouvali – chtěli hodit. Ale protože byl velký a těžký, zmohlo je to a dali pokoj, nechali ho v bažinách. Když odešli, zkusil vstát a dovlekl se k nejbližším domům, kde mu omyli krev a ránu ošetřili.

Ještě dlouho potom nepřespával ve svém domě. Andrzej Migdalek si pamatuje, jak k nim na noc chodil, posadil se ke stolu, tvář si podpíral rukama a dřímал tak až do rozednění. Teprve pak se vracel k sobě. Ostatně Migdalekovi utekli z Dąbrowy právě kvůli partyzánům.

Nikdy se doopravdy nedozvěděl, kdo ho chtěl zabít – nebo jen vystrašit. Určitě to nebyli lupiči, nic si totiž nevzali. Bylo ale jasné, že jsou to „rudí“ partyzáni – jen mezi nimi totiž byli Rusové, nejčastěji parašutisti, kteří se snesli na

padácích, uprchlíci z transportů. Říkalo se, že jsou to asi chlapi Palenia, „Jestrába“ z Lipy, velitele oddílů Lidové gardy, později Lidové armády. O co jim jen šlo? O kontakty se Zemskou armádou? Minulost v Polské socialistické straně? Odmítnutí spolupráce s „komouši“?

Bylo to víc než možné, i když těžko zastírat, koho podezřívá. Protože kdo s nimi byl v kontaktu? Kdo by ho chtěl zastrašit? Zabránit vyhnání? Ukázat své možnosti?

A skutečně ukázal, ve výsledku se totiž začal Kosińského bát. Báł se člověka, kterého sám schovával. Protože co když si na něj bude opět stěžovat? A co když to tentokrát dopadne hůř? A tak ho radši jako „nájemníka“ snášel. Ještě chvíli, a konečně potáhne!

Ale člověk je jen člověk, došlo mezi nimi k dalšímu střetu. K hádce o dřevo, topivo byla zásadní věc. Podle všeho si na jaře 1944 vyřídil povolení odkoupit a pokácet v lese několik stromů, jenže je neměl jak odvézt. Kosiński, který se o tom dozvěděl od dalších nájemníků v domě, jeho dřevo přivezl a zároveň sjednal kupce! Jenže Warchoł na prodej nepomýšlel, je to jeho záležitost a on bude rozhodovat! Nechce s ním obchodovat!

Samozřejmě mu to otevřeně řekl a jako naschvál měl zrovna trochu upito, ostatně Kosiński také! A tak oba jen křičeli, proklínali se, říkali si křestním jménem.

Warchoł ho nakonec vyhnal, nařídil mu, aby se okamžitě odstěhoval. A jak to bylo ve vzteku – vynadal mu do Židáků. Kosiński mu řekl, že je neotesanec, a vykřikoval, že mu ještě ukáže. Ještě si na něj vzpomene!

Druhý den, když oba vychladli, vystřízlivěli, neměl Kosiński ani pomýšlení na to se vystěhovat, a Warchoł na to ho vystěhovat. Skončilo to tím, že s ním přestal mluvit a zdaleka se mu vyhýbal – báł se. Utěšovalo ho jenom to, že se blíží konec potíží – Němci už utíkali, bylo slyšet frontu, blížila se Rudá armáda.

A

Do Dąbrowy vstoupila 28. července 1944, hned po žních. Většina obyvatel vesnice vyhnala krávy a kozy a už dříve utekla do lesa – protože kdoví, co bude?

Zůstali jen komunisti s rodinami, mimo jiné Kosińští, přestože celý dům jinak zůstal opuštěný. Vítili Rudoarmějce květinami, proslovy, rudými prapory se srpem a kladivem. Nejhorlivěji právě profesor „Kusiński“, opojený radostí, šťastný jako nikdy!

Ostatně ihned si získal jejich sympatie – vítal je společně s Heniem, kterého oblékl do předem připravené uniformy Rudoarmějce – košile gymnasterki, zelené rubašky se stojáčkem, přepásané vojenským opaskem, zelených kalhot, na hlavě lodičku s červenou hvězdou. K pásku mu provázkem přivázal ze dřeva vyřezanou pušku, již chlapec nepustil z ruky, mířil a volal: „Ura, ura, bojcy!“ Mysleli si, že je to jen na přivítání, ale ne – svou uniformu nosil celou dobu, čímž Rudoarmějce pochopitelně nadchl, brali ho na ruce, tiskli a líbali! Stal se jejich maskotem, synem pluku.

Nezabýjeli, nevypalovali, a tak Dąbrowa vyšla z lesa a vrátila se domů. A abychom pravdu řekli, také je s radostí vítala, vždyť jsou to přece osvoboditelé, vítězové, konečně je konec války! Nikdo je, tak jak se píše v Nabarveném ptáčeti, nezabýjel, k tomu nedošlo. Naopak, prokazovali si vzájemné sympatie. Podarovávali děti konfietami, dospělé spirtem a v domě Pamulových v Rzeczycy Okraglé utvořili hospitalnyj štab, kde jejich vrah léčil také místní, a v Dąbrowě, blízko domu, v němž bydleli Kosińští, vykopali hluboké protitankové příkopy, zamaskované větvemi.

Většinu lepších chalup samozřejmě zabrali, aby se mohli ubytovat, ostatně moc toho nepotřebovali – na noc rozloženou slámu, nějaké hadry, na něž uléhali v řadách. Zabrali také celý Warchołów dům, kde byly lepší podmínky než v rolnických chalupách. V jednom z volných bytů zřídili polní kuchyni, vařili polévku s tušonkou, hostili děti z domu – Stefku a Edzia i Jurka a Henia Kosińskich, Zbysz-

ka Bączkowského. Také je fotografovali, protože někdo z nich měl fotoaparát; Zbigniew Bączkowski měl ty fotografie spoustu let, ale nakonec je zničil – koho by napadlo, že budou důležité?

V pokojích se ubytovali výše postavení – komandiry, majori, enkávedisti vyšší hodnosti, kteří přišli společně s armádou. Kde je fronta, tam jsme i my, říkali. U Warchoła – enkávedista s několika frčkami a muži, kteří ho ve dne v noci hlídali. U Kosińskich – dva majori. U Bączkowské – taktéž nějaký důležitý komandir, protože měl vojenského sluhu.

Pobyl u ní ale jen několik dní, protože si postavila hlavu a brzy ho vyhodila. Chodila doslova všude – k Warchołovi, ale protože domácí tu nebyl, za starostou, asi za všemi komandiry. Křičela, vzlykala – je mladá, sama, jen s dětmi, tak jak to vypadá, aby u ní bydlel a přespával muž? Pochopitelně nedodala, že si ho jednoduše nepřeje. Manžel přece bojuje ve Varšavském povstání a u ní jsou komandiry!

A nějak se ho zbavila, konečně šel někam jinam. Během těch několika dní, které u ní strávil, neustále dbala na to, aby si udržela patřičný odstup. Chovala se jako typická pyšná Polka: mluvila s ním jen tolik, kolik musela, se svým vojenským sluhou přespával v kuchyni, kde také stoloval, sám pochopitelně, nemohla totiž ani vidět, když jedl kuře – sluhovi házel kosti!

A také – bylo těžké to skrývat – se s nechutí dívala na Kosińské, kteří se se svými nájemníky jednoduše bratřili. Rozprávěli, jedli, procházeli se. Večer pro ně pořádali slavnostní, hojně zapíjené večere, které se rozléhaly po celém domě, protože při nich zpívali Kaťušu. Z Henia si udělali hračku, ve vsi byl terčem posměchu.

Paní Bogumiła Józwiaková z Dąbrowy, zvaná Boška, si v souvislosti s tím vzpomíná na jednu scénu. Pracovala zrovna s celou Dąbrowou u mostu přes Sanu, který zničili Němci a Rusové pak znovu postavili. Rusové dohlíželi na práci, jezdili ve svých „zilech“ a v těch, které měly otevřenou kabinu řidiče, vozili Henia – malého Rudoarmějce v uniformě, jímž se pyšnili, chlubili, předávali si ho z ruky do ruky.

Dąbrowa to však nekomentovala nejlépe. Proč neudělali syna pluku z Jurka, jen z Henia – sirotka, který toho ještě moc nechápal? Když zrovna nebyli jeho noví „přátelé“ poblíž, kluci na něho házeli kameny a volali: „Komunista, v prdeli mu hvízdá!“

Jurek jako obvykle visel na plotě, ze dvorku nevystřčil ani nos. „Starý“ se všude proměňoval jenom s Heniem.

Tedy skoro všude, na večerní pijatyky do lesní obory chodil pochopitelně sám. Protože právě tam zřídili Rudoarmějci svůj „hlavní štáb“ – měli tu místo, volnost, nebyli tak na očích. A hajný Libera je musel hostit – pracoval v lese, tedy ve zdejších neuralgickém bodě, už si zvykl, že musí žít se všemi – partyzány všemožného ranku, Němci, potom Sověty. A kromě toho, i on rád popil, Sověti navíc pili hodně, samohonku si připravovali pomocí karbidu, aby byli „křepcí“. O prazdniku u příležitosti říjnové revoluce pili několik dní. „Tovarišč profesor“, jak Kosińského oslovovali, byl v lesní oboře častým hostem, ostatně jako většina komunistů, kteří šli přece s Rudoarmějci ruku v ruce.

Býval také – ostatně i oni – v komandirovce v Jastkowicích, což bylo mimo Zaklikowa hlavní sídlo enkávedistů, jichž se báli i samotní Rudoarmějci, které enkávedisté za ledasco posílali do karnoj roty – na frontu, do první linie!

Rudoarmějci, dokonce i ti s vyšší hodností, byli prosti rolníci, zato enkávedisté byli inteligentní, vzdělaní, prohnání. Chodili od domu k domu jen tak na kus řeči, pomoci, ale ve skutečnosti se vyptávali na to či ono. Například takový Alek Saszka, který chodil často s profesorem, měl pravděpodobně vyšší vzdělání a skutečně to měl v hlavě dobře srovnané.

Stanislaw Temporal (1926) z Dąbrowy Rzeczycké, tehdy mladík, si i přes nařízení Sovětů neprodleně odevzdat zbraně schoval tu svou do stohu sena. Jen z hlouposti, imponovalo mu, že má pušku, může se s ní pochlubit dívce. Někdo ho ale zjevně podezřívá a udal, protože přijelo NKVD, pušku našlo a Temporalého odezlo do Jastkowic.

Myslel, že je po něm – za nelegální držení zbraně ho mohli deportovat na Sibiř nebo zastřelit v glogowských lesích. A to bez nějakého babrání – rozhodovaly vojenské soudy. Když se ale ten, kdo vedl výslech, dozvěděl, že je z Dąbrowy, poslali hned pro tovarišča profesora. Jak přišel, srdečně se s ním vítali – zdrastvujtě, zdrastvujtě! Vyptávali se na Temporaleho a profesor nezastíral, že je to slušný chlap, který se nezapletl do žádného politikaření, což ostatně byla pravda. „Rozhodně za něj ručím!“ říkal. Evidentně na jeho názor dali, protože Temporaleho hned propustili a ten je za to „Kusińskému“ dodnes vděčný, vynáší ho do nebes. „Slušný host!“ říká všem. „Jen díky němu mě enkávedisti pustili!“

Vůbec byl v té době aktivní, ostatně jako všichni komunisti, kteří hned se Sověty ustavovali lidovou vládu. Antoni Madurski, rovněž původem z Dąbrowy, si vzpomíná, jak ho asi tak v září, říjnu 1944, každopádně hned po příchodu Rusů, neustále vozil povozem do Tarnobřehu, na okres. Čekal na něj před vznikajícími úřady – okresní národní radou, milicí, kde vyřizoval nějaké obchody. Jaké však, na to se pochopitelně nesměl ptát, byl tehdy pouhý Tošek z Dąbrowy, který vozil, čekal, a to bylo vše.

Vzpomíná si také, jak profesor – neboť uměl skvěle rusky – překládal výzvy a oznámení, které Sověti lepili na sloupy. Taktéž s nimi organizoval – alespoň tak se to říkalo – příjezd samotné Wandy Wasilewské, jejíž přítomnost měla rozzářit slavnostní otevření znovupostaveného mostu přes Sanu. Ale nepřijela, čemuž se nelze divit – do takové díry? Možná také předpokládala, že se při té příležitosti bude sloužit mše svatá a most bude posvěcen.